

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Випуск 738

Педагогіка
та
психологія

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Рік заснування 1996

Випуск 738

**Педагогіка
та
психологія**

Збірник наукових праць

Чернівці
Чернівецький національний університет
2015

У збірнику вміщено наукові праці викладачів, докторантів, аспірантів, у яких висвітлюються актуальні проблеми історії та теорії педагогіки, соціальної педагогіки, дошкільного виховання, управління освітою.

Вип.738. Педагогіка та психологія. – Чернівці: Чернівецький нац. у-т, 2015. – 208 с.

Naukovy Visnyk Chernivetskoho Universitetu: Zbirnik Naukoveh Prats. Vyp. 738. – Chernivtci, 2015. – 208 p.

Редколегія випуску:

Руснак І.С., доктор педагогічних наук (науковий редактор)

Іванчук М.Г., доктор психологічних наук (перший заступник наукового редактора),

Хомич Л.О., доктор педагогічних наук (заступник наукового редактора),

Бигар Г.П., кандидат педагогічних наук (відповідальний секретар),

Берека В.Є., доктор педагогічних наук,

Завгородня Т.К., доктор педагогічних наук,

Лисенко Н.В., доктор педагогічних наук,

Філіпчук Г.Г., доктор педагогічних наук,

Бурлачук Л.В., доктор психологічних наук,

Максименко С.Д., доктор психологічних наук,

Титаренко Т.М., доктор психологічних наук,

Васютинський В.О., доктор психологічних наук,

Коваленко А.Б., доктор психологічних наук,

Зварич І.М., доктор філологічних наук,

Косошук Г.І., доктор медичних наук,

Петрюк І.М., кандидат педагогічних наук,

Радчук В.М., кандидат психологічних наук,

Друкується за ухвалою вченої ради

Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Свідоцтво Міністерства України у справах преси та інформації
№ 15751-4223Р Серія КВ від 12.10.2009 р.

Загальнодержавне видання

Збірник входить до переліку наукових видань ВАК України
Постанова президії ВАК України від 26 травня 2010 р. №1-05/4
(Бюлетень ВАК України. – 2010. – № 6)

of water and after the ice phenomena were done. A requirement is well-proven in more deeper study of hydrological features of native edge by students at profile school.

УДК 364: 378

Ольга Безпалько
(Київ)

КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ЯК БАЗИС ПОБУДОВИ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ БАКАЛАВРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Сучасна парадигма розвитку освіти базується на компетентнісному підході. Підтвердженням цього є положення Закону України «Про вищу освіту» (2014), в якому провідною метою навчання у вищому навчальному закладі є формування компетентностей – динамічної комбінації знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, що визначають здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність [3]. Це обумовлює необхідність розробки нових освітніх програм, підготовка за якими майбутніх фахівців забезпечить пролонговане формування компетентностей як поточний та кінцевий результати навчання у вищій школі.

Проведений нами аналіз наукових джерел з проблеми компетентностей соціального працівника засвідчує, що наразі немає системних ґрунтовних досліджень з цього питання як у вітчизняній, так і в зарубіжній науці. Окремим аспектам цієї проблеми присвячені праці українських (О.М.Гомонюк, О.Г.Карпенко, М.Є.Чайковський) та російських (Л.А.Бессонова, Л.А.Кочемасова, Т.В.Турчанинова) дослідників. Тому *метою* статті є визначення та опис компетентностей соціального працівника, які є базисом для побудови освітньої програми майбутнього фахівця за спеціальністю «Соціальна робота».

Насамперед зазначимо, що наразі в Україні є дві ґрунтовні публікації, рекомендовані для фахівців вищої школи, в яких подано підходи до класифікації компетентностей [5, 7]. Так, у «Методичних рекомендації з розроблення складових галузевих стандартів вищої освіти» (2013 р.) виокремлено *соціально-особистісні, загальнонаукові, інструментальні, загально-професійні та спеціалізовано-професійні компетентності* [5].

У монографічному дослідженні Рашкевича Ю.М. запропонована спрощена класифікація компетентностей, яка базується на новій парадигмі Європейського простору вищої освіти – студентоцентрованого навчання. Зокрема виокремлюються академічні спеціальні (фахові) компетентності (subject specific competences) та загальні компетентності (generic competences, transferable skills). Згідно із означенням перші залежать від предметної області, саме вони визначають профіль освітньої програми та кваліфікацію випускника, - саме вони роблять кожну освітню програму індивідуальною. Але існують і інші, не менш важливі, компетентності, яких студент набуває в процесі виконання повної освітньої програми, але вони мають універсальний, не прив'язаний до предметної області характер.

Це, наприклад, здатність до навчання, креативність, володіння іноземними мовами, базовими інформаційними технологіями тощо. Хоч ці загальні компетентності повинні бути збалансованими із спеціальними компетентностями, при розробленні освітніх програм їх розвиток обов'язково повинен бути запланований [7, с. 32].

Саме такого підходу дотримувалися ми, визначаючи компетентності майбутнього соціального працівника. Окрім цих концептуальних засад ми також враховували ще низку суттєвих положень теорії та практики соціальної роботи, подані в таблиці.

Таблиця

Основні поняття теорії соціальної роботи	Соціальна політика, соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальна допомога, соціальні послуги, клієнт, профілактика, реабілітація, складні життєві обставини
Визначення та зміст професійної діяльності	<p>Соціальна робота – сприяє соціальним змінам та розвитку, соціальній згуртованості, активізації та звільненню людей. Центральне місце в соціальній роботі посідають принципи соціальної справедливості, прав людини, колективної відповідальності і поваги до різноманітності. Фахівці соціальної роботи залучають людей і структури для вирішення життєвих проблем та підвищення добробуту (Визначення Міжнародної федерації соціальних працівників 2014 р.)</p> <p>Соціальна робота – специфічний вид професійної діяльності уповноважених органів з надання державного і недержавного сприяння людині, з метою забезпечення матеріального, соціального, культурного рівня її життя, надання індивідуальної допомоги людині, родині чи групі осіб</p> <p>Соціальна робота – вид професійної діяльності зі створення соціальних умов для поліпшення умов життя окремої особистості, підвищення добробуту і благополуччя людей.</p>
Функції фахівця	<p>Комунікативна</p> <p>Прогностична</p> <p>Організаційна</p> <p>Профілактична</p> <p>Правозахисна</p> <p>Аналітико- оцінювальна</p> <p>Посередницька</p> <p>Соціально-економічна</p> <p>Контрольно-наглядова</p>
Об'єкти за віком	<p>Діти</p> <p>Молодь</p> <p>Люди зрілого віку</p> <p>Особи поважного віку</p>
Цільові групи	<p>Діти та молодь :</p> <p>- з девіантною поведінкою</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - особливостями психофізичного розвитку - сироти чи позбавлені батьківського піклування - що перебувають у конфлікті з законом - у складних життєвих обставинах <p>Особи, які живуть з ВІЛ Особи, які повернулися з місць позбавлення волі Біженці, мігранти Жертви насильства Безробітні Пенсіонери Сім'ї у складних життєвих обставинах</p>
Місця працевлашту- вання	<p>Органи соціального захисту населення Державні служби зайнятості Підрозділи органів виконавчої влади у справах сім'ї та молоді Пенсійні фонди Соціальні служби для сім'ї, дітей та молоді Реабілітаційні центри Притулки Геронтологічні центри Неурядові організації Соціальні центри матері і дитини Соціальні гуртожитки</p>

Розроблена творчим колективом кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Київського університету імені Бориса Грінченка освітня програма бакалавра визначає такі загальні компетентності майбутнього соціального працівника та їх характеристики:

- *володіння державною діловою мовою* (вільне спілкування державною мовою, написання нею документації та наукових текстів).
- *володіння іноземною мовою* (усне і письмове спілкування іноземною мовою, вміння опрацьовувати зарубіжні наукові та методичні джерела);
- *здатність до аналізу і синтезу* (здатність забезпечувати ефективний пошук, аналізувати та структурувати інформацію на основі логічних аргументів і перевірених фактів. Здатність визначати, отримувати, аналізувати та поєднувати інформацію з різних джерел, документів та текстів, застосовувати у процесі професійної діяльності різні інформаційні ресурси та професійні інструменти, що дозволяють проектувати рішення соціальних проблем і практичних завдань);
- *здатність до ефективної комунікації* (усвідомлення цінності комунікації як складової професійної діяльності; вміння здійснювати вплив на суб'єктів професійної діяльності; усвідомлення етичних норм і правил міжособистісної взаємодії засобами вербальної, невербальної, комп'ютерної комунікації);

- *вміння застосовувати ІКТ-технології* (здатність впроваджувати ІКТ-технології у професійній діяльності. Готовність до ведення дистанційної консультативної діяльності та надання інших соціальних послуг з використанням ІКТ-технологій, ведення робочої документації на електронних носіях);

- *здатність до генерації нових ідей* (продукування нових ідей у процесі вирішення професійних завдань та з метою ефективної організації професійної діяльності і соціального проектування);

- *здатність до лідерства і командної роботи* (вміння працювати в умовах неформального спілкування з позиції лідера, радника, помічника у формуванні активної життєвої позиції отримувачів послуг; здатність виконувати діяльність під керівництвом лідера та у якості лідера; вміння делегувати свої повноваження іншим).

При виокремленні фахових компетентностей майбутнього соціального працівника ми базувалися на формуванні в нього таких рівнів готовності до майбутньої професійної діяльності:

- *концептуальний* – розуміння теоретичних основ професії;
- *інструментальний* – володіння основними методами та технологіями;

- *інтегративний* – поєднання теорії та практики соціальної роботи;
- *контекстуальний* – врахування географічних, політичних, культурних, економічних умов діяльності;

- *проективний* – передбачення ризиків, прогнозування результатів різних видів професійної діяльності.

До *фахових* компетентностей бакалавра соціальної роботи ми зараховуємо:

- *розуміння основ соціальної політики* (аналіз основних тенденцій розвитку сучасної соціальної політики, знання нормативної бази, щодо різних цільових груп, шляхів подолання соціальних проблем; здатність визначати державні установи і громадські організації, діяльність яких спрямована на допомогу особистості, сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах);

- *розуміння економічних основ соціальної роботи* (використання знань з фінансового аспекту системи соціального захисту населення, соціального підприємництва як ефективного механізму вирішення соціальних проблем; здатність до використання різних видів економічних механізмів, які застосовуються в соціальній сфері; застосування знань та стратегій з корпоративної соціальної відповідальності у професійній діяльності);

- *здатність використовувати нормативно-правову базу* (володіння юридичними термінами, необхідними для професійної діяльності; обізнаність щодо призначення соціальних пільг, виплат, компенсацій, особливостей соціально-правового захисту тощо; ефективне використання у професійній діяльності нормативно-правових документів для вирішення відповідних професійних завдань, соціально-правових ситуацій тощо);

- *дотримання етичних стандартів соціальної роботи* (знання та дотримання етичних принципів діяльності як з погляду професійної чесності, так і з погляду розуміння можливого впливу на особистість, соціальну групу, соціальну ситуації; повага до гідності кожної людини; вміння бути толерантними та стриманим до різних емоційних проявів клієнтів, за різних обставин зберігати емоційну стабільність);

- *обізнаність у різних галузях психології* (вміння досліджувати психічні явища у процесі взаємодії людей у великих та малих групах; знання психічних властивостей особистості на різних вікових етапах її розвитку, природи, змісту, видів і форм прояву девіантної поведінки у людей різного віку, статі, професії та етнічно-культурної приналежності; вміння застосовувати адекватні методи діагностики поведінки, яка відхиляється від норми; володіння інструментами оцінювання і вимірювання індивідуально-психологічних особливостей особистості та соціального оточення, в якому здійснюється життєдіяльність особистості; володіння знаннями про шляхи та способи передбачення, попередження, подолання суперечностей у взаєминах між окремими людьми, групами, об'єднаннями);

- *володіння методикою соціологічного дослідження та методами статистики* (оперування основними методами та техніками соціологічних досліджень, методами статистики; розуміння суспільних пріоритетів, соціальних процесів та суспільних відносин; здатність до проектування соціологічних досліджень, аналізу та інтерпретації їх результатів, використання у практичній діяльності);

- *розуміння соціально-психологічних особливостей різних категорій отримувачів послуг* (здатність визначати та враховувати у роботі різні рівні фізичного, психічного, соціального, духовного, інтелектуального розвитку особистості, її потреби, цінності, уподобання, стимулювати активність отримувачів послуг щодо самореалізації і максимального розвитку власних потенційних можливостей; здатність проявляти емпатію, співчувати людям, розуміти їхні почуття виявляти зацікавленість до їхньої долі);

- *вміння проводити оцінку потреб особи та сім'ї* (знання сутності та особливостей оцінки потреб особи та сім'ї; володіння процедурою здійснення оцінки потреб особи та сім'ї; здатність до прогнозування результатів роботи з урахуванням найважливіших факторів соціального середовища та життєвих обставин особи або сім'ї, специфіки різних соціальних груп; вміння встановлювати та підтримувати контакт з отримувачем послуг на основі результатів оцінки потреб, організовувати та координувати партнерство й взаємодію з дітьми і дорослими під час проведення оцінки потреб особи та сім'ї);

- *здатність здійснювати менеджмент у соціальній сфері* (вміння здійснювати управління власною професійною діяльністю та працювати у команді, визначити, конкретизувати та вибудовувати ієрархію завдань у професійній діяльності; здійснювати стратегічне та тактичне планування;

налагоджувати взаємозв'язки організацій і установ державного і недержавного секторів сфери соціального захисту населення, бізнесових структур);

- *володіння технологіями соціальної роботи з різними категоріями отримувачів послуг* (вміння оптимально використовувати сучасні технології соціальної роботи з різними категоріями отримувачів послуг; на основі результатів оцінки потреб отримувачів послуг, їхнього психологічного самопочуття, стану, інтересів, запитів, особливостей життєдіяльності планувати і визначати мету, завдання, форми, методи, прийоми, ресурси, основні підходи до індивідуальної чи групової роботи; коригувати за необхідністю форми і методи соціального впливу, визначати кінцевий результат, узгоджувати план із отримувачами соціальних послуг; здатність до забезпечення високого рівня культури та відповідальності у використанні та впровадженні технологій соціальної роботи);

- *здатність до створення здоров'язберігаючого простору* (вміння самодіагностики, саморегуляції з метою попередження професійного перевантаження та синдрому професійного вигорання; здатність витримувати емоційне навантаження в складних ситуаціях професійної діяльності; забезпечення професійної саморегуляції та здоров'язбереження);

- *здатність вирішувати конфліктні ситуації* (вміння доцільно застосовувати знання про різновиди конфліктів в професійній діяльності для попередження та вирішення конфліктних ситуацій; вирішувати чи мінімізувати конфліктні ситуації, що виникають в отримувачів послуг);

- *вміння планувати та здійснювати професійний саморозвиток та вдосконалення* (здатність навчатися протягом життя, підвищувати професійну компетентність, планувати і здійснювати професійний саморозвиток, самопізнання, самовизначення, самоорганізацію; планувати програму професійного самовдосконалення).

Означені вище компетентності формуються у майбутніх соціальних працівників упродовж навчання на бакалавраті під час теоретичної та практичної підготовки. Творчий колектив кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Київського університету імені Бориса Грінченка, розробляючи навчальний план спеціальності «Соціальна робота», дотримувався блочного підходу у формуванні дисциплін, коли один великий курс деталізується низкою модулів.

Так, на університетському рівні *загальні компетентності* для всіх спеціальностей без винятку формуються у процесі викладання наступних курсів: університетські студії, українські студії, філософські студії, стратегії розвитку науки, українська мова, іноземна мова, ІКТ в галузі підготовки.

Формування *фахових компетентностей* забезпечується шляхом вивчення наступних блоків навчальних курсів:

- *Психологія* (Модуль 1. Загальна психологія; Модуль 2. Вікова психологія; Модуль 3. Соціальна психологія; Модуль 4. Психологія девіантної поведінки; Модуль 5. Психодіагностика; Модуль 6. Конфліктологія; Модуль 7. Психологічне консультування);

- *Медико-соціальні основи здоров'я* (Модуль 1. Психофізіологія та основи ВНД; Модуль 2. Основи дефектології; Модуль 3. Збереження та зміцнення репродуктивного здоров'я молоді);

- *Соціологія* (Модуль 1. Основи соціології; Модуль 2. Галузеві соціології);

- *Методики досліджень у соціальній роботі* (Модуль 1. Методи та організація соціальних досліджень; Модуль 2. Соціальна статистика);

- *Економіко-правові основи соціальної роботи* (Модуль 1. Економічні основи соціальної роботи; Модуль 2. Нормативно-правове забезпечення соціальної роботи);

- *Основи соціальної роботи* (Модуль 1. Генеза соціальної роботи; Модуль 2. Теорія соціальної роботи; Модуль 3. Деонтологія соціальної роботи);

- *Соціальна робота з різними категоріями отримувачів послуг* (Модуль 1. Соціальна робота з особами, які мають деліквентну поведінку; Модуль 2. Соціальна профілактика насильства в сім'ї та щодо дітей; Модуль 3. Соціальна геронтологія; Модуль 4. Соціальна робота з біженцями, мігрантами та внутрішньо переміщеними особами; Модуль 5. Соціальна робота з різними типами сімей; Модуль 6. Соціальна робота з бездомними особами та безпритульними дітьми; Модуль 7. Соціальна робота з ВІЛ-інфікованими та особами, які практикують ризиковану поведінку; Модуль 8. Соціальна робота з військовослужбовцями та їх сім'ями);

- *Соціальна політика в Україні* (Модуль 1. Соціальна сімейна та молодіжна політика; Модуль 2. Соціальна робота в сфері зайнятості населення та соціальне забезпечення; Модуль 3. Спеціалізовані служби в соціальній сфері; Модуль 4. Недержавний сектор у соціальній сфері);

- *Менеджмент соціальної роботи* (Модуль 1. Організація, адміністрування та міжсекторальне партнерство у соціальній роботі; Модуль 2. Корпоративна соціальна відповідальність та соціальне підприємництво; Модуль 3. Методика організації волонтерської діяльності);

- *Технології соціальної роботи* (Модуль 1. Технології соціальної роботи в зарубіжних країнах; Модуль 2. Основи технологічного забезпечення соціальної роботи; Модуль 3. Технології соціальної профілактики та реабілітація; Модуль 4. Технології оцінки потреб особи/сім'ї, соціального супровіду та патронажу; Модуль 5. Рекламно-інформаційні технології; Модуль 6. Технології соціального проектування);

- *Тренерські студії* (Модуль 1. Тренінг комунікативності та креативності; Модуль 2. Творча майстерня; Модуль 3. Ігротехніки; Модуль 4. Основи тренерської майстерності; Модуль 5. Тренінг особистісного розвитку та попередження професійного вигорання).

Таким чином, сформованість означених компетентностей має стати результатом навчання майбутнього соціального працівника у процесі опанування ним освітньої програми.

Список літератури

1. Бессонова Л.А. Формирование профессионально-личностной компетентности социального работника как условие преодоления профессиональной деформации личности. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/formirovanie-professionalno-lichnostnoi-kompetentnosti-sotsialnogo-rabotnika-kak-uslovie-pre#ixzz3VbMiTxm4>
2. Гомонюк О. М. Сучасний зарубіжний досвід розвитку професійно-педагогічної культури у соціального працівника/соціального педагога / О. М. Гомонюк // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2010. – № 2. – С. 75–80.
3. Закон України «Про вищу освіту». – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>
- Карпенко О.Г. Професійні функції соціального працівника як складова професійної компетентності. – Режим доступу: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob_lsilsk_shkolu/20/visnuk_4.pdf
4. Кочемасова Л.А. Развитие профессиональной компетентности социального работника в процессе практической подготовки с учетом региональных особенностей. – Режим доступа : <http://sibac.info/14364>
5. Методичні рекомендації з розроблення складових галузевих стандартів вищої освіти (компетентнісний підхід). Режим доступу : <http://www.zoology.dp.ua/wp-content/downloads/NMK/Metodica.doc>
6. Профессиональная компетентность, профессионализм и профессиональное мастерство социального работника: характеристика и взаимосвязь понятий. – Режим доступа: <http://socialpol.ru/otvety-k-ekzameni-po-socialnoj-rabote-professionalnaya-kompetentnost-professionalizmi.html>
7. Рашкевич Ю.М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти : монографія / Ю.М. Рашкевич. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 168 с.
8. Соловей Т.В., Чайковський М.Є. Змістовні компоненти професійної компетентності соціального працівника інклюзивного закладу / Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», №1(7)/2013. С.220-224.
9. Турчанинова Т.В. Сущность, структура и условия формирования профессиональной компетентности социального работника. – Режим доступа : <http://www.moluch.ru/archive/15/1376/>

АНОТАЦІЯ

У статті представлені теоретичні підходи до визначення компетентностей майбутнього соціального працівника. Подано перелік і змістові характеристики загальних та професійних компетентностей. Визначені навчальні курси та відповідні модулі до них, які спрямовані на формування цих компетентностей у процесі підготовки бакалаврів соціальної роботи.

SUMMARY

The paper presents the theoretical approaches to determining of competencies of future social worker. The list and the characteristics of common and professional competencies are given in the article. The training courses and relevant modules to them aimed at the formation of these competencies of bachelors of social work are identified.

ЗМІСТ

<i>Браславська Оксана, Ситник Олексій.</i> Гідрологічні дослідження в шкільній географічній освіті	3
<i>Безпалько Ольга.</i> Компетентності соціального працівника як базис побудови освітньої програми бакалавра соціальної роботи	8
<i>Вишньовський Василь.</i> Психологічна культура як умова розвитку особистості та суспільства	16
<i>Вовк Олена.</i> Викладання іноземної мови у вищій школі: когнітивний ракурс	24
<i>Георгієв Василь.</i> Вплив тренінгу на формування професійної компетентності майбутніх офіцерів ВДВ	31
<i>Діденко Олександр.</i> Психолого-педагогічні чинники професійного навчання офіцерів управління органів охорони державного кордону	37
<i>Єфремова Галина.</i> Принципи адаптивного навчання соціальних педагогів в умовах післядипломної педагогічної освіти	45
<i>Кічук Надія.</i> Психолого-педагогічні підходи до саморозвитку студентів на основі використання у навчальному процесі інтерактивних технологій	51
<i>Клюй Любов.</i> Вивчення основних напрямків соціальної роботи у змісті психолого-педагогічної підготовки соціальних педагогів	60
<i>Конигіна Анна.</i> До питання про постановку проблеми правової підготовки магістрів соціальної роботи	67
<i>Конигіна Маргарита.</i> Історико-рефлексійний аналіз наукових поглядів на проблему особистості й діяльності суб'єкта соціальної допомоги	71
<i>Кушнарєнко Наталія.</i> Підручник географії як засіб організації та проведення краєзнавчих екскурсій	82
<i>Кушнір Іван.</i> Діагностика рівнів сформованості маркетингової компетентності керівника у процесі підвищення кваліфікації	89
<i>Левченко Людмила.</i> Якість вищої освіти: соціальна проблема, важливий чинник підготовки успішного фахівця	35
<i>Мартинів Олег.</i> Міждисциплінарна інтеграція як основний фактор формування культури здоров'язбереження студентів	108
<i>Неурова Алла.</i> Психолого-педагогічні умови забезпечення емоційної стійкості фахівців державної служби України з надзвичайних ситуацій	116
<i>Олійник Олесья, Кушнір Ірина.</i> Психолого-педагогічні особливості формування навчально-пізнавальної активності молодших школярів	123
<i>Олло Василь.</i> Компоненти професійної компетентності слухачів навчальних закладів системи професійно-технічної освіти державної пенітенціарної служби та результати їх сформованості	128
<i>Осипова Тетяна.</i> Стан підготовленості майбутніх учителів до педагогічного наставництва на констатувальному етапі експерименту	136

Підборський Юрій. Статеве виховання учнів 1-4 класів засобами фольклору	144
Покалюк Віктор. Використання ділової гри в освітньому процесі вищого навчального закладу державної служби України з надзвичайних ситуацій	150
Пушинська Анастасія. Лінгводидактичні та сугестопедичні основи забезпечення продуктивності навчального діалогу у дидактиці другої половини ХХ століття	158
Романишина Людмила. Роль деонтології у формуванні професійно-етичної культури майбутнього лікаря	167
Савицька Алла. Педагогічні аспекти формування комунікативної компетентності майбутніх військових вертольотчиків для виконання миротворчих операцій	172
Собкова Світлана. Соціально-психологічні аспекти ставлення студентів до сфер соціального життя на різних етапах навчання в університеті	180
Чуйко Галина, Чаплак Ян, Гайсонюк Наталія. Проблема саморозкриття особистості у психології	190
Шимків Інна. Контроль якості знань учнів у школах Німеччини	197